

**Наставном и научном већу
Филозофског факултета
Београд**

Изабрани одлуком Наставног и научног већа Филозофског факултета у Београду у комисију за оцену и одбрану докторске дисертације *Политичке прилике у Босни и Херцеговини 1945–1958*, колеге Драженка Ђуровића, слободни смо да поднесемо следећи

ИЗВЕШТАЈ

Основни подаци о кандидату и дисертацији

Драженко Ђуровић рођен је 26. октобра 1986. у Сарајеву. Основну школу завршио је у Сокоцу, а средњошколско образовање стекао у Српском Сарајеву. Студирао је историју на Филозофском факултету Универзитета у Источном Сарајеву, где је дипломирао 2015. године. Мастер студије похађао је на Одељењу за историју Филозофског факултета у Београду, где је 2016. одбранио мастер рад *Рогатички и сокољачки срез 1945–1949*. Рад је оцењен највишом оценом (10). После окончаних мастер студија колега Ђуровић је уписао докторске студије на Катедри за историју Југославије Филозофског факултета у Београду и са успехом положио све испите предвиђене статутом. Област његових истраживања је историја Југославије, посебно историја Босне и Херцеговине у годинама после Другог светског рата. Током претходних година учествовао је са рефератом на неколико научних скупова и до сада је објавио или предао за објављивање (налазе се у штампи) 12 научних радова.

Колега Ђуровић се у српској историографији први пут огласио радом *Сарајевска штампа о стварању Бановине Хрватске и преуређењу Краљевине Југославије 1939–1941* (*Архив*, часопис Архива Југославије, 1–2, Београд 2017). У чланку је анализирао писање сарајевске штампе о српско-хрватском спору око преуређења Краљевине Југославије. Овај спор оптерећивао је српско-хрватске односе и озбиљно доводио у

питање опстанак државе. У радовима *Министри информбировци у Влади Народне Републике Босне и Херцеговине 1948. године* (Гласник Удружења архивских радника Републике Српске, IX, 9, Бањалука 2017) и *Sarajevski informbiroovac: Juraj Marek (Prilozi, часопис Института за историју Сарајево, br. 47, Сарајево 2018)* колега Ђуровић је обрадио неслагања која је исказала већина чланова Покрајинског комитета КПЈ за Босну и Херцеговину у првој фази сукоба са Информбироом. Након што је 7. јула 1948. у Београду одржана седница југословенског партијског врха са члановима ПК КПЈ за Босну и Херцеговину, сви чланови Покрајинског комитета који су се колебали, прихватили су и подржали званични став ЦК КПЈ и Јосипа Броза Тита, тако да нико од њих није кажњен. Оштрица партијске репресије била је усмерена једино према делу министара у влади Босне и Херцеговине и поред тога што су и они, после београдске седнице, заузели истоветне ставове као и врх босанскохерцеговачке партијске организације. Један од њих био је и сарајевски комуниста Јурај Марек. У раду *Проблем темељног начела федералне Босне и Херцеговине – братства у заједничкој оружаном борби 1941–1945.* (Архив, часопис Архива Југославије, 1–2, Београд 2018) колега Ђуровић је посебну пажњу посветио политичко-идеолошком концепту КПЈ који је „братство у заједничкој оружаном борби“ народа Босне и Херцеговине промовисао као темељно начело на којем је, унутар нове Југославије, почивала федерална Босна и Херцеговина. Истраживање је показало да су српске сељачке масе чиниле доминантан део партизанских борбених јединица, док су се босанскохерцеговачки Хрвати већински налазили на позицијама усташке државе, а муслимани исказивали колебљивост и чекали коначни исход рата. Како није била заснована на историјској стварности, политика братства и јединства, „искованог у заједничкој оружаном борби“, није могла бити хомогенизујући фактор међу супротстављеним народима Босне и Херцеговине и показала се дугорочно лажном и неодрживом. У раду *Проблем братства и јединства у Босни и Херцеговини 1945–1953.* (Бањалучки Новембарски сусрети, Зборник радова, Бања Лука, 2018) указано је на значај пароле о братству и јединству у мирнодопским условима у којима је представљала идеолошки образац за помирење у Другом светском рату. Свест о доминантној улози српског народа у НОП-у и револуцији доводила је међу појединим српским комунистима до појава пренаглашеног истицања ратних заслуга и секташења, посебно према муслиманима, што је изазивало њихову подозривост према српској партијској већини. С друге стране, број Хрвата чланова КПЈ био је недовољан да међу сопственим народом развија политику братства и јединства. Такође, на политику братства и јединства у Босни и Херцеговини

негативно је деловала јерархија водећих вјерских заједница, поготово муслимански и римокатолички клер, подстрекавајући отпор верујућих маса према „просрпској“ комунистичкој власти. Рад *Босанскохерцеговачке противријечности у свијетлу схватања и тумачења дјела Петра II Петровића Његоша педесетих година двадесетог вијека* (Гласник, часопис Удружења архивских радника Републике Српске, бр. 11, Бањалука, 2019) представља успешни покушај реконструкције идеолошки искључиве КПЈ према обележавању стогодишњица смрти Петра II Петровића Његоша. Такође, аутор је у тексту анализирао на који су начин различита схватања ове значајне историјске личности и његовог стваралаштва, деловале на усложњавање укупних политичких и међунационалних односа у Босни и Херцеговини. У тексту *Југословенско уједињење 1918. године у бошњачкој историографији (1993–2017)* (Крај Првог свјетског рата и настанак југословенске државе, Зборник радова, Академије наука и умјетности Републике Српске, Бањалука, 2020) аутор анализом остварења историчара и бошњачких интелектуалаца указује на њихова виђења „посебности“ и „државотворног капацитета“ који је Босна и Херцеговина „унела“ у југословенску државу крајем 1918. године. Текст *Родољуб Чолаковић и информбировски расијеп 1948. године* (Хисторијска трагања, часопис Института за историју Сарајево, Сарајево, 2020) садржи анализу ставова Родољуба Чолаковића о питању сукоба КПЈ са Информбиром 1948. године. Аутор разматра разлоге колебања и унутрашњих ломова, као и промену мишљења првог председника Владе Народне Републике Босне и Херцеговине. Такође, образложени су могући разлози због којих је Јосип Броз Тито амнестирао најугицајнијег босанскохерцеговачког комунисту.

Више истраживачких радова колеге Ђуровића налази се у штапи. Слободни смо да скренемо пажњу на неке од њих. Рад *Револуционарна власт и избјегличко питање у Босни и Херцеговини 1945–1946.* (рад за зборник поводом научног скупа о Другом светском рату) доноси анализу држања револуционарне власти према босанскохерцеговачкој избјегличкој популацији након завршетка Другог светског рата. Аутор указује на различит однос Комунистичке партије Југославије према српском и муслиманском избеглиштву и даје осврт на могуће разлоге такве политике. Рад *Српско црквено средњовјековље у очима револуционарне власти у Босни и Херцеговини 1945–1953.* (рад за зборник поводом научног скупа 800. година Митрополије Дабробосанске) представља на изворима заснован поглед историчара на односа револуционарне власти у Босни и Херцеговини према српском црквеном средњовековљу. Аутор разматра

начине на које је КПЈ тековине овог периода српске црквене историје, независно од негативног става према религији, стављала у службу учвршћивања власти и новог државног поретка, те у зависности од њених идеолошко-политичких интереса представљала на различите начине. Текстови *Проблем националног одређења босанскохерцеговачких муслимана 1945–1954: између политике КПЈ и осјећаја припадности турској вјери* и *Политичке и црквене прилике за вријеме епископовања Василија Јовановића у дјелима југословенске историографије 1953–1992*, такође се налазе у штампи. У њима су на допадљив начин представена питања и проблеми националног изјашњавања и однос према традицији.

Предмет и циљ докторске дисертације

Изучавање политичких прилика у Босни и Херцеговини у периоду омеђеном 1945. и 1958. годином основни је предмет докторске дисертације колеге Драженка Ђуровића. У питању је важна историографска тема која је до сада само фрагментрано истраживана. Аутор је успео у својој намери да њеној обради приступи целовито уз сагледавање: места Босне и Херцеговине у југословенској федерацији; функционисања те југословенске републике у годинама централизоване власти; политичких прилика у време сукоба са Информбироом; промена изазваних почетним процесом децентрализације и демократизације југословенске државе и друштва; размера кризе и потреба за преиспитивањем политичких односа у југословенској федерацији и самој Босни и Херцеговини током друге половине 50-их година XX века. Истраживачку пажњу колега Ђуровић је посветио улози и значају Босне и Херцеговине у Другом светском рату. Предмет његових истраживања представља и изучавање процеса током кога је дошло до сазревања мишљења у ЦК КПЈ да Босна и Херцеговина буде формирана као равноправна република унутар југословенске федерације и поред тога што није испуњавала од КПЈ постављене критеријуме неопходне за примену националног принципа федералног уређења на коме је почивала југословенска федерација. Колега Ђуровић је систематичним увидом у изворну грађу темељно преиспитао ставове босанско-херцеговачких комуниста и истакнутих чланова ЦК КПЈ о питању формирања републике Босне и Херцеговине. У мери у којој су доступни историјски извори то допуштали свестрано је обрадио питање „заједништва“ народа који живе у Босни и Херцеговини у Другом светском рату, дошао до одговора на питање у којој су мери формирањем те републике водећи југословенски комунисти настојали да санкционишу тезу о доминантном утицају Срба у будућој југословенској

држави, из више углова сагледао улогу НДХ и већинског дела хрватског народа у рату. Историјско и уставно-правно уобличавање Босне и Херцеговине још једна је важна тема о којој колега Ђуровић пише. Он у раду такође анализира симболе федералне Босне и Херцеговине, указује на настојања да босанско-херцеговачки муслимани добију статус равноправног народа, анализира изборе, изборне технике и њихове резултате. Померање становништва унутар и изван Босне и Херцеговине, комунистичка пропаганда, идентификовање и неутралисање „непријатеља“ југословенске власти и државе још неке су од тема које чине предмет темељних истраживања колеге Ђуровића. То важи и за истраживања бројних видова активности комунистичке власти, однос према селу и сељаштву, решавање националног питања и верских спорова, сагледавање размера сукоба са Информбироом, регистравање напора, али и отпора покушајима децентрализације и демократизације југословенске државе и друштва. Усложњавање политичких прилика у Босни и Херцеговини посебно је истраживачко питање у докторској дисертацији колеге Ђуровића. Упоредо са тим кандидат је анализирао законодавство, делатност републичких бирократија, политичко и економско „затварање“ југословенских република, као и појавне облике друштвене и политичке кризе која је зачета у другој половини 50-их година XX века.

Истраживања колеге Ђуровића најдиректније су утицала на остваривање научних циљева које је пред себе поставио. Кандидат је у докторској дисертацији „одмерио“ политички капацитет Босне и Херцеговине у годинама 1945–1958. Пажњу је посветио међуутицају онога што се дешавало у југословенској федерацији и конкретној републици Босни и Херцеговини. Сагледао је сложене политичке и друштвене процесе који су најдиректније утицали на живот становништва, његов животни стандард, правну сигурност, идеолошка опредељења, исповедање вере, појаву страха... Убедљиво је образложио разлоге који су утицали на то да Босна и Херцеговина буде изузетак међу југословенским републикама у примени националног принципа приликом обликовања федералног уређења југословенске државе. Уставно обликовање Босне и Херцеговине још једна је од важних тема којој је колега Ђуровић био посвећен истражујући и пишући своју докторску дисертацију. То важи и за сагледавање учинка централизоване власти на југословенском и републичком нивоу. Обављена истраживања дала су одговор и на бројна питања везана за метанастазичка кретања становништва Босне и Херцеговине и мотиве којима су подстакнута (егзистенцијалне, националне, верске, идеолошке, економске, политичке прилике...). Свестрано

истраживачко сагледавање напора КПЈ на придобијању маса, анализа политичких и идеолошких расположења становништва, судар аутентичне револуције и совјетских искустава, одгонетање суштине процеса који су водили децентрализацији и демократизацији друштва, уочавање мимикрије и страха у коме се живи, почетак и обриси кризе која прети југословенској држави, још неки су од циљева које је колега Ђуровић себи поставио и у докторској дисертацији остварио.

Основне хипотезе од којих се пошло у истраживању

Истраживање колеге Ђуровића засновано је на више научних хипотеза. Претпоставка је кандидата да су политика КПЈ, формулисана у међуратном периоду, и дешавања у Другом светском рату, најдиректније утицали на политичке процесе у Босни и Херцеговини у годинама 1945–1958. Хипотеза је колеге Ђуровића да је Босна и Херцеговина у југословенској федерацији конституисана као противречност националном принципу федералног уређења Југославије и да је из тих разлога та република у много чему имала посебно место у југословенској федерацији. Научна је претпоставка кандидата да је уставно уобличавање федералне Босне и Херцеговине 1946. године садржало бројне противречности, као и да је власт у годинама 1945–1948. умногоме поништавала посебности југословенских република, па тако и Босне и Херцеговине. На почетку рада на докторској дисертацији колега Ђуровић је поставио и следеће хипотезе: да је КПЈ у Босни и Херцеговини тежила додатној националној хетерогенизацији; да су југословенски комунисти у Босни и Херцеговини после Другог светског рата вршили и унутрашња и спољашња померања ставовништа и тако директно утицали на националну структуру те југословенске републике; да је партија на власти у Босни и Херцеговини радила, употребљавајући сва средства, па и силу, на успостављању „складних односа“ између националних и верских ентитета; да је добар део својих енергија и кадровских капацитета КПЈ је усмеравала ка придобијању маса и обрачуна са заосталим непријатељским групама различитих политичких и војних оријентација. Хипотеза је кандидата да је подизање културног и образовног нивоа становништва, као и ширење толеранције, имало изразити политички значај у Босни и Херцеговини и чинило основу политике братства и јединства у тој југословенској републици. Колега Ђуровић је своја истраживања базирао и на претпоставкама да је: политика КПЈ према селу и остваривању петогодишњег плана имала најдиректнији утицај на укупне политичке и међунационалне односе у Босни и Херцеговини; сукоб са

Информбироом 1948. изазвао расцеп у Покрајинском комитету КПЈ за Босну и Херцеговину, иако колебљивост дела највиших партијских функционера није санкционисана; процес децентрализације власти и демократизације друштва у годинама 1950–1954. допринео усложњавању политичких прилика у Босни и Херцеговини (понекад се децентрализација исказивала као дезинтеграција). Од важности је и хипотеза колеге Ђуровића да је педесетих година приметно убрзано нарастање бирократије на свим нивоима (републички, средњи, општински). То важи и за појаву локализама проистеклих из процеса затварања југословенских република и обликовања локалне свести код „републичких елита“. Колега Ђуровић је истраживања засновао и на претпоставци да су у другој половини 50-их постале уочљиве последице дубоке системске кризе (политичке, економске, уставно-правне...) која је потресала државу, обузимала партију на власти, утицала на односе у федерацији и између југословенских република. Наведене хипотезе обављена истраживања су потврдила, надоградила, а једним мањим делом и оспорила.

Метод истраживања

При изради докторске дисертације колега Ђуровић ће се пре свега ослањао на методологију историјске науке. У мери у којој то обрада теме докторске дисертације захтевала, користио је и методе и технике других друштвених и хуманистичких наука. Кандидат уложио видан напор да тему докторске дисертације што свеобухватније истражи. Из тих разлога темељно је истражио грађу похрањену у кључним југословенским архивима за његову тему. Колега Ђуровић је у Архиву Југославије истражио кључне фондове и збирке који се односе на уставно уобличавање Југославије и Босне и Херцеговине и начин функционисања и управљања државом и партијом (4 архивска фонда и збирке). У Архиву Босне и Херцеговине истражио је грађу која се односи на делатност државних и партијских организација у Босни и Херцеговини, као и фондове других важних институција и личности. (11). Од значаја су била и истраживања обављена у Војном архиву (1), Архиву САНУ (2), Архиву Републике Српске (одељења у у Бања Луци и Фочи) (3) и Архиву Музеја БиХ у Сарајеву (1). Дужну пажњу колега Ђуровић је посветити објављеним историјским изворима (25 зборника и збирки историјске грађе), нормативним и статистичким изворима (6), мемоарским списима (11), штампаним и периодичним изворима (државној, републичкој, локалној, партијској, верској – 9 наслова) и изворима презентованим на интернету (8 адреса). Поузданости анализа и научном домету докторске дисертације колеге Ђуровића

најдиректније је допринела и постојећа историографска, правна, социолошка, политиколошка литература и публицистика која говори о основним процесима развоја политичких прилика у југословенској држави и специфичностима политичког и друштвеног развоја у Босни и Херцеговини (179 објављених и 7 необјављених радова).

Опис садржаја докторске дисертације

Поред предговора, уводног дела рада, закључка и пописа извора и литературе структуру докторске дисертације коју предлаже колега Ђуровић чини пет поглавља. Унутар њих материја је изложена путем деветнаест ужих тематских целина.

У предговору докторске дисертације кандидат се критички одредио према теми, коришћеним историјским изворима и литератури. Изложио је структуру своје докторске дисертације, образложио методологију истраживања на којима је заснована и скренуо пажњу на историјске околности и тематски оквир унутар кога су истраживани политички односи у Босни и Херцеговини и саглаван учинак институција и истакнутих појединаца.

У уводном делу рада колега Ђуровић је дао сажети преглед најзначајнијих политичких и друштвених дешавања у периоду који је претходио формирању авнојевске Босне и Херцеговине. Указао је на неспоразуме који су пратили процес уједињења и скренуо пажњу на бројна нерешена питања, попут аграрног и економског, која су оптерећивала свакодневни живот. Посебно је одмерио утицај грађанских партија на укупне политичке, међунационалне и верске односе у Босни и Херцеговини у годинама између два светска рата. Обрадио је програме политичких партија и скренуо пажњу на спорове који су иницирали уставне борбе, тicali се укидања наслеђених елемената некадашњих аутономија, утицали на заоштравање политичких и међунационалних односа. Сагледао је улогу КПЈ и образложио њене погледе на међунационалне и политичке прилике у земљи. Држну пажњу колега Ђуровић је посветио институцији личне власти А. Карађорђевића, резервисаности дела становништва према територијалној организацији земље успостављеној 1929. године, отпору хрватског становништва према заједничкој држави. У мери у којој је то било потребно скренуо је пажњу на покушаје решавања српско-хрватских спорова о државном уређењу Југославије и територијалном опсегу Бановине Хрватске. Војни значај Босне и Херцеговине у Другом светском рату и њено место у југословенској револуцији 1941-1945, још неке су од важних тема о којима колега Ђуровић пише у

уводним деловима своје докторске дисертације. У том делу текста скренута је пажња на политику геноцида коју су власти НДХ систематично спроводиле према српском народу, обрађена устаничка акција, представљен значај и последице сукоба партизанског и равногорског покрета, сагледани сложени хрватско-муслимански односи, реконструирани покушаји окупаторских и квислиншких власти да униште покрете отпора, указано на процес формирања органа власти будуће југословенске државе.

Прво поглавље докторске дисертације колеге Ђуровића, насловљено *Мјесто Босне и Херцеговине у федеративној Југославији (1943-1946)*, нуди одговор на питање зашто је и како Босна и Херцеговина конституисана као равноправна федерална јединица унутар југословенске федерације. У том се процесу појављују као проблеми неиспуњавања темељног начела „братства у заједничкој оружаном борби“ и сучељеност са основним националним принципом на коме је конципирана федеративна Југославија. Истраживање је показало да су питања „заједничке оружане борбе“ и „братства“ у устанку и рату, која нису наилазила на прихватање од стране највећег дела хрватског и муслиманског народа, дуготрајно оптерећивала свакодневни живот у републици, изазивала поделе, провоцирала сукобе, производила неповерење. Основна противуречност живота у миру проистицала је из чињенице да је у питању била република сва три народа, а да је у „заједничкој оружаном борби“ доминантно учествовао само српски народ. Историјска стварност је тако, како показује и ово истраживање, била у супротности са аргументима партијских функционера који су инсистирали на формирању „збратимљене“ Босне и Херцеговине и добијању статуса републике унутар југословенске федерације. Аутор је истраживачки обрадио улогу Босне и Херцеговине у југословенској федерацији равнотеже указујући на чвршће везивање њеног статуса за савезне државне институције. Посебну пажњу је посветио уставноправном обликовању Босне и Херцеговине и указао на њене надлежности, проблеме везане за дефинисање националног питања у републици, тумачења права на самоопредељење до отцепљења, обликовање републичког грба и заставе. Истраживање је показало на који је начин централистичко опредељење партије на власти смањивало компетенције републичких органа и спутавало њихове активности. Скренута је пажња на тенденције конституисања Босне и Херцеговине као „босанске националне републике“, које су противуречиле историјском развоју националних идентитета, националној припадности, националној структури у рату положених жртава. Од важности је и

уочавање колеге Ђуровића да је право на самоопредељење и отцепљење, које је дато свим југословенским републикама, третирано као „историјска реминисценција“, али да је, такође, провоцирало зебњу. Будући „Југославија у малом“, Босна и Херцеговина је имала статус републике која представља мост између Срба и Хрвата и чија стабилност зависи од стабилности југословенске државе. Историјска анализа најзначајнијих аспеката уставног уобличавања федералне Босне и Херцеговине заснована је на архивској грађи.

У другом поглављу докторске дисертације, насловљеном *Године централизоване власти (1945–1949)*, осветљене су опште политичке прилике у Босни и Херцеговини уочи избора за Уставотворну скупштину из новембра 1945, извршена реконструкција самих избора и дата анализа изборних резултата. Колега Ђуровић је скренуо пажњу на значај првих послератних избора за Босну и Херцеговину и показао да у том процесу КПЈ ништа није препуштала случају (акције разоружања становништва, наоружавање добровољачке милиције, активизација средњих партијских власти, увођење полицијског часа...). Пажњу је посветио противуречностима остваривања бирачког права које су оптерећивале политички живот и дестабилизовале републику. Кандидат је указао на посебну опразност власти у срединама где су регистроване контрареволуционарне групе и где је постојала изражена међунационална нетрпељивост. Темељно је обрадио изборну пропаганду и политичке циљеве које је њима требало постићи, уз напомену да је највећи проценат апстиненаната био у местима насељеним хрватским становништвом (15-20%). Кандидат је аналитички је сагледао изборне резултате и указао на реакције власти које су следиле после избора, а које су изговор за неуспех остварен у појединим срединама „налазиле“ у високој неписмености, незнању, нехату. Колега Ђуровић је свестрано обрадио и настојања комунистичких власти да придобију народне масе за циљеве своје политике. У том циљу обрађена је улога просвете и културе у остваривању братства и јединства и привлачењу маса циљевима које је заговарала КПЈ. Дужну пажњу посветио је анализи метода који су у првим послератним годинама коришћени у циљу разбијања партији непријатељских група, четничких и усташких формација, као и муслиманских контрареволуционарних снага. Истраживање је показало да је власт посебно немилосрдно поступала према припадницима четничких формација. Како су у саставу безбедносних јединица доминирали представници српске националности, у редовима хрватског народа је обрачун са усташким и крижарским групама тумачен као осветничко разрачунавање. Регистровано је и насилничко

понашање дела официера безбедносних структура, што је рушило углед власти и поверење у њу. Колега Ђуровић је обрадио и политичке аспекте избегличког и колонизационог питања у Босни и Херцеговини, сагледао однос КПЈ према селу и указао на околности које су допринеле убрзаној индустријализацији Босне и Херцеговини. Показао је у којој су мери конкретни политички интереси генерисали непринципијалне поступке револуционарних власти према српским избеглицама које су, често, третиране као „реакција“ и носиоци партији страних идеолошких утицаја. Када су у питању миграциона кретања видно је да су она исказивала различиту популациону динамику три доминантна народа у Босни и Херцеговини. У том процесу ту југословенску републику је напустило преко 100.000 Срба, што је најдиректније утицало промену њеног етничког састава.

У трећем поглављу докторске дисертације, насловљеном *Информбировски расијеп у Босни и Херцеговини (1948–1953)*, кандидат је обрадио сукоб југословенске државе и партије са Информбироом на простору Босне и Херцеговине и скренуо пажњу на разлоге и размере колебања унутар босанскохерцеговачке партијске организације. У тим деловима текста дат је општи оквир сукоба и посебно указано на размере репресије које су га пратиле. Посебно је указано на специфичности „расцепа“ у Босни и Херцеговини, појаву подозривости према заузетом партијском курсу који је водио сукобу са Првом земљом социјализма, безнађе које је захватио део партијских кадрова у државном и партијском апарату, примену репресивних мера према неистомишљеницима. У том контексту анализирани су примери покајања и разлози давања тзв. „прагматичне амнестије“ највишем партијском и државном врху Босне и Херцеговине. Дилему „куда даље“ без идеолошког узора Прве земље социјализма, како се показало, заменио је политички прагматизам и солидарност са одлукама КПЈ. Партијска кажњавања, притисци, хапшења и прогони задесили су само мањи део партијских и државних кадрова у републици. Колега Ђуровић презентује личне судбине појединих функционера Босне и Херцеговине који су означени као информбировци. Голооточки кажњеници из Босне и Херцеговине, према наведеним истраживањима, имали су важну улогу у систему преваспитавања осталих затвореника. Истраживање је показало да је само у 1949. и 1950. години 1638 чланова искључено из Партије, а 1955 ухапшено у Босни и Херцеговини.

Четврто поглавље докторске дисертације колеге Ђуровића носи наслов *Почетак децентрализације и покушај демократизације друштва (1950–1954)*. У њему је

кандидат, на основу нових истраживања, обрадио почетке процеса децентрализације власти и особености демократизације друштва у Босни и Херцеговини. Скреноу је пажњу на општи контекст догађаја и разлоге који су условили политички заокрет како на републичком и локалном, тако и на привредном и културно-просветном нивоу. Тај процес, како показује истраживање колеге Ђуровића, у себи је садржао елементе контролисане децентрализације, демократизације, либерализације друштвеног живота. Тешкоће на које је наилазио републички партијски и државни врх је правдао деловањем „реакционарних снага“ и неспособношћу кадрова на локалном нивоу. Закупљени собом и у својеврсној „наркози“ коју је произвео нови партијски курс промовисан 1952. године на Шестом конгресу КПЈ, најодговорнији партијски кадрови у Босни и Херцеговини су занемарили појаву националне нетолеранције, постојање „непријатеља свих врста“ који са високих партијских и државних позиција наступају „против линије партије“, раде против заједништва народа који живе у Босни и Херцеговини. У том контексту анализирано је позитивно законодавство на савезном и републичком нивоу и одмерен утицај решења која је нудио Уставни закон из 1953. године на укупне политичне односе у Босни и Херцеговини. Показало се да су и даље опстајала бројна нерешена питања, попут проблема националног опредељења и идентитета муслимана, као и економске и политичке интеграције Хрвата из западног дела Херцеговине. Одмерен је однос сељаштва и власти и указано на питања и проблеме који су провоцирали сукобе (репресија власти, неповерење, разочарање, мањак мушке радне снаге на селу услед великог броја хапшења по различитим основама...). Колега Ђуровић је указао и на политичке рефлексије Закона о скидању зара и фереце и последице крутог административно-репресивног наметања те мере. Посебну пажњу је посветио проблемима који су пратили реализацију политике националне и верске равноправности, посебно проблемима који су искрсавали приликом националног изјашњавања муслиманског становништва склоног припадности „турској вери“. У знатном броју случајева показало се да та политика није адекватна, да није наилазила на подршку маса, да је отварала старе спорове и слабила политичку стабилност републике. Од значаја су и они делови докторске дисертације у којима је кандидат обрадио однос револуционарне власти и верских заједница, сукоб са делом клера, као и обрачун са либерализмом и заговорницима демократизације друштва. И у тим случајевима се показало да су бројни поступци власти били погрешни и да у процесу одвајања становништва од вере и верског фанатизма репресивне мере нису давале жељене резултате. Репресија је, такође, потхрањивала догматска и бирократска

схватања у друштву и гушила критичко мишљење, што је дугорочно укидало будућност југословенском социјализму.

У петом поглављу докторске дисертације колеге Ђуровића, насловљеном *Суочавање са кризом и преиспитивање политичких односа (1955–1958)*, свестрано су обрађене последице бирократизације друштва и системске кризе која је потресала партију на власти и наговештавала процесе који су водили дезинтеграцији југословенске државе. Скренута је пажња на противуречности које су пратиле увођење комуналног система и показано да постојећи национални проблеми више нису могли бити прикривани фразама о изградњи „радничког самоуправљања“ и развијању „социјалистичке демократије“. Истраживање је показало да ниво развоја социјализма у Босни и Хереговини није омогућавао даљи друштвени развој у републици, нити био у могућности да трајно превлада нестабилност која је проистицала из сложених односа три чврстом руком Партије „збратимљена“ народа. Привредне противуречности, које партија на власти није била у могућности да обузда, кризу су чиниле дубљом и безнадежнијом, најдиректније утичући на појаву републичких партикуларизама и национализама. Самим тим изнова је отворено питање равноправности народа, постало је актуелно питање политичке интеграције Хрвата у нови поредак, постала су видна настојања да се „муслиманско питање“ искористи у смислу ревитализације идеје „националног југословенства“. У том делу дисертације пажња колеге Ђуровића била је посвећена сложеном и специфичном односу централне југословенске републике према савезном центру.

Постигнути резултати и научни допринос

Истраживања која је обавио колега Ђуровић најдиректније доприносе бољем разумевању политичких прилика у југословенској социјалистичкој држави у првој деценији њеног постојања (1945–1958). Кандидат је на основу нове изворне грађе савезне, републичке и локалне провенијенције, прецизније него до сада, одредио место Босне и Херцеговине у југословенској федерацији, показао на који се начин одвијао процес централизације власти на нивоу политички, национално, верски и економски изузетно сложене југословенске републике, проговорио о сукобу југословенске државе и партије са Информбиroom у оквирима Босне и Херцеговине, скренуо пажњу на бројне контроверзе које је произвео процес децентрализације југословенске државе и демократизације југословенског и босанскохерцеговачког друштва, указао на последице суочавања партије на власти са системском кризом која је обузимала

државу, разарала социјалистичко друштво и претила крахом партије на власти. Све наведено многострано је обогатило постојећа знања о политичким приликама у Југославији и Босни и Херцеговини у периоду обележеном успостављањем комунистичке власти, прихватањем а касније одбацивањем совјетских модела управљања државом, потраге за властитим аутентичним обликом развоја, раним узроцима каснијег слома југословенске државе, југословенског социјализма и југословенског комунистичког модела.

Имајући све наведено у виду, слободни смо да Наставном и научном већу Филозофског факултета у Београду препоручимо да прихвати наше афирмативно мишљење о докторској дисертације *Политичке прилике у Босни и Херцеговини 1945–1958* колеге Драженка Ђуровића и одобри јавну одбрану на којој ће чланови комисије бити у прилици да саопште своје стручне примедбе и сугестије.

У Београду

С поштовањем,

02. 01. 2022.

Др Мира Радојевић, редовни професор

Филозофски факултет у Београду

Др Бојан Димитријевић, научни саветник

Институт за савремену историју у Београду

Др Александар Животић, ванредни професор,

Филозофски факултет у Београду